

Dimenze (rozměry) a filosofie

Je to především terminologická otázka: můžeme mluvit (a myslit) o „dimenzích“ tak, že je vědomě a cíleně zbavíme jejich původní spjatosti s kvantitami a vůbec s kvantifikacemi, tj. s matematizací? Možnost tak učinit je podmíněna několika kroky, a některé byly již učiněny a uvedeny do „praxe“, některé byly podniknuty spíše jen experimentálně, ale v „praxi“ ještě uplatněny nebyly nebo jen velmi omezeně; a jak uvidíme, některé nás nejspíš teprve čekají. Prvním krokem bylo překročení mezi představivostí a jejími možnostmi: „rozložitost“ resp. „extenzivnost“, „prostorovost“ je v našich představách omezena na tři dimenze (rozměry); čtvrtý rozměr si neumíme a zřejmě ani nemůžeme představit. Naproti tomu můžeme myslit i vícedimenzionální prostor i příslušné „útvary“ v něm (a matematicky s nimi pracovat), i když si nic takového nedokážeme „představit“. Překročení mezi představivostí pro nás tedy už není žádným zásadním problémem. Tady ovšem ještě vůbec nejde o překročení mezi kvantifikovatelností. Závažnějším – druhým – krokem bylo opuštění „neměnnosti“ nebo snad přesněji nečasovosti, mimočasovosti takové myšlenky „dimenze“, a to právě jejím aplikováním na „čas“, přesněji na „myšlenku času“ nebo „časovosti“. Tento druhý krok se prosazoval obtížně a spíše pod vnějšími tlaky (nejrůznějšího druhu); muselo dojít k rekonstrukci samého pojmu a pojetí „dimenze“, neboť původní pojetí, aplikované na čas a časovost, vedlo k nepřekonatelným rozporům (viz již samy Zénónovy argumenty). Dodnes je aktuální a vlastně dosud zůstává nevyřešený problém tzv. zrnitosti (skutečného) času, neboť pozitivní řešení by muselo být analogicky uplatněno i na zrnitost (skutečného) prostoru. Tak se ukazuje, že dnes rozšířené chápání času jako čtvrté „prostorové“ dimenze může sice fungovat jako zjednodušující „metoda“, ale že zůstává v několika kontextech vlastně málo domyšleno až nedomyšleno. Nu, a dalším, třetím krokem překročení dlouho tradovaných „představ“ je rozlišení dvou „aspektů“ dění, které vlastně můžeme po nezbytných myšlenkových „úpravách“ považovat také za „dimenze“, totiž rozlišení mezi „vnějším“ a „vnitřním“ – pokud ovšem „vnitřní“ neztotožňujeme se „subjektivitou“. Jde tu opravdu o dva „směry“, totiž jeden „navenek“ a druhý „dovnitř“.

(Písek, 110504-1.)